

Greet Draye, *Laboratoriavandenatie. Literaire genootschappen in Vlaanderen 1830-1914*, Nijmegen, Uitgeverij Vantilt, 2009, 458 pp., ISBN 978 94 6004 006 1

De eerste Vlaamse 'taalminnaren', die zich na de Belgische Revolutie van 1830 organiseerden in literaire genootschappen, zagen hun opdracht als een bijdrage tot de nationale herleving. In Gent kozen ze in 1836 als leuze *De Taal is gans het Volk*. Heel de negentiende eeuw door bleef hun visie doorwerken. Zoals Karel Wauters het uitdrukte in een studie over de romancier Domien Sleecx (1818-1901) in *Handelingen Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis* (1978, p. 292): "Zoals Jan Frans Willems, Prudens Van Duyse, Hendrik Conscience vóór hem, en na hem Max Rooses, beschouwt Sleecx het schrijverschap als een daad van nationale bewustwording: in en door het beoefenen van de literatuur in de moedertaal wordt de natuurlijke eenheid van het volk geconstitueerd. Daarnaast, en dit vooral is belangrijk, betekent het schrijven van literatuur in de eigen taal ook een machtige hefboom in het proces van culturele ontvoogding en morele en intellectuele verheffing van het volk."

In haar Leuvense doctoraatsverhandeling geschiedenis betitelt Greet Draye de taalminnaren als "letterheren", die de publieke opinie en de overheid wilden beïnvloeden, vanuit hun zelfbewustzijn dat zij de kern van de natie uitmaakten, of zelfs de enige ware Belgen waren. Draye schreef geen genootschapsgeschiedenis, maar haar boek over tien literaire verenigingen uit Antwerpen, Brusselen Gent "draagt in de eerste plaats bij tot de geschiedschrijving over nationalisme... Een geschiedenis van identiteit vanuit het perspectief van letterkundigen,

zoals dit boeker één is, is daarom steeds ook een ideeënhistorie en een analyse van een discours."

Als vernieuwend tegenover de oudere historiografie van de Vlaamse beweging, situeert de auteur haar werk in de *cultural turn* van de geschiedschrijving.

Het eerste deel, tot 1846, handelt over de toe-eigening door de letterheren van de Belgische natiestaat, waarin ze de gelijkheid tussen Vlamingen en Walen wilden vestigen. Ze bepleiten nauwe Belgische relaties met Nederland en met Duitsland, ter vrijwaring van het Vlaamse element. J.F. Willems zou een dominerende rol gespeeld hebben in deze periode, die werd afgesloten door zijn dood.

Het tweede deel, 1846-1860, beschrijft "de effecten van de geboorte van de partijpolitiek" in de Vlaamse beweging. Zoals aan Willems tevoren, kent Draye hier een beslissende rol toe aan Pieter Frans Van Kerckhoven, die als eerste de beweging uitdrukkelijk koppelde aan het liberalisme. Het deel eindigt met de stichting van afzonderlijke 'politieke' flamingantische organisaties naast de literaire. Die literaire genootschappen hadden zich tevoren meer met natievorming beziggehouden dan met literatuur, beklemtoont de auteur.

"Het derde deel tenslotte, 'Het zicht op de kern', analyseert het literaire generatieconflict als meer dan een louter literair conflict. De literaire idealen, zal blijken, waren de aanleiding tot het conflict, niet de eigenlijke inzet. Dat bleef de nationale identiteit", tot aan de doorbraak van *l'art pour l'art* op het einde van de eeuw. Het is belangwekkend dat Draye de rol van de literatoren en hun genootschappen in de Vlaamse beweging opnieuw in de verf zet, en als eerste dat doortrekt tot ongeveer 1900. Ze doet dat bovendien in een mooi gecomponeerd en geschreven verhaal. Maar die sierlijkheid gaat meer dan eens ten koste van de bewijsvoering, om te beginnen bij het oproepen van de evolutie van J.F. Willems na 1830.

Wanneer en hoe deden de taalminnaren aan politiek? Van zodra de vrede met Nederland ge-

sloten was, traden ze op bij verkiezingen om te pogen bepaalde kandidaten erdoor te halen: al vanaf 1839 in Gent, vanaf 1840 in Antwerpen. Maar dat was niet hun enige optreden dat politiek moet heten. Zij stelden eisen in de pers en petitioneerden bij de overheden; dat waren ook politieke propagandamiddelen, al noemen vele auteurs dat niet zo. Perscampagnes en petitionnementen waren in 1830 zelfs op de Belgische Revolutie uitgelopen en het gebruik van die twee wapenen was daarna in de meeste Europese landen nog niet vrij! De flaminganten volgden de ontwikkeling van de politieke methoden in Europa. Nadat in 1848 in Frankrijk de Februari-Revolutie was voortgekomen uit een reeks antigouvernementele 'democratische banketten', organiseerden ook zij in 1859 banketten "*où l'on mangeait du veau contre Monsieur Rogier*", de regeringsleider. Daarna schakelden ze naar Engels voorbeeld over op meetings, niet alleen in Antwerpen waar ze hun partij ernaar noemden, maar ook elders, onder meer door hun landdagen. Uit Drayes werk blijkt hoe na 1860 hun literaire genootschappen aan taalpolitiek bleven doen, ook al werden toen bij verkiezingen de kandidaten voorgedragen door andere verenigingen, waarin dezelfde letterheren trouwens 'haast zonder uitzondering' actief waren. Draye gebruikt slechts twee politieke categorieën, waarin ze iedereen onderbrengt: katholiek en liberaal. Ze ziet wel schakeringen, zoals 'verdraagzaam' en 'stil' katholiek, 'tolerant' en 'democratisch' liberaal, maar iedereen hoort thuis in één van de twee categorieën. De letterheren waren liberaal, of werden dat toch in overgrote meerderheid, de politieke Vlaamse beweging daarentegen was katholiek of werd dat meer en meer, schrijft ze. Het blijft onduidelijk hoe die politieke beweging katholiek kon worden, terwijl ze door de liberale letterheren werd in het leven geroepen en gestuwd. In feite deed er zich een polarisering voor, verscherpt en versneld door een aantal politieke en confessionele ontwikkelingen die in dit

werk meestal niet vermeld worden, en zeker niet sterk belicht. Er waren niet alleen de regeringswisselingen in België, maar ook internationale gebeurtenissen zoals de Europese revolutiegolf van 1848-1849, de encycliek *Quanta cura* uit december 1864, of in 1870 de proclamatie van de pauselijke onfeilbaarheid, de inlijving van de pauselijke staat door Italië en de Commune in Parijs, die op een bloedige burgeroorlog uitliep. Vooral daarvoor waren er toch zoveel onafhankelijken die niet in een simpele tweedeling pasten.

Schrijven dat Hendrik Conscience "*in naam bovenpartijdigheid beleed, maar in werkelijkheid een katholieke Vlaamse beweging nastreefde*", of dat Lodewijk Gerrits (de latere Meetingvolksvertegenwoordiger) 'katholiek' was en daarom in 1852 uit de Olijftak werd gesloten, is het propagandistische discours van P.F. Van Kerckhoven overnemen, zonder dit uitdrukkelijk te vermelden. (In 1859 heet Gerrits dan weer "*een 'bekeerde' en dus kritische liberaal.*") Julius Vuylsteke gebruikte soms hetzelfde discours als Van Kerckhoven, maar in zijn scheldwoord "*mossel noch vis*" erkende hij toch dat het om onafhankelijken ging, die buiten de twee categorieën stonden.

Zij maakten tot in de jaren 1860 de meerderheid uit van de letterheren: liberaalgezinde intellectuelen, die met groeiende wrevel vaststelden dat ze in de liberale partij veel minder gehoor vonden dan in de katholieke. Een trefend voorbeeld werd beschreven door Alfons Thijs.¹ Ook na 1870 waren de onafhankelijke flaminganten niet verdwenen. Waar situeren we anders de vrijzinnige leden van de Vlaamse Academie, de stuwers van de Vlaamse Volkspartij in Brussel en die van het daensisme? Waar blijven we met de Meetingster Edward

1. A. Thijs, Peiling naar de politieke overtuiging van Lodewijk Joachim Vleeschouwer (Antwerpen, 1810-1866), vrijmetselaar, katholiek journalist en flamingant: in: *Bijdragen tot de Geschiedenis*, nr. 6, 1980, pp. 313-345.

Coremans, de kampioen van de taalwetgeving in het parlement tot het jaar van zijn dood in 1912, die notoir niet ter kerke ging? Waar met Julius Mac Leod, de vrijzinnige 'vader van de Vlaamse Hogeschool', die krachtig de daensisten steunde?

Misschien vraag ik teveel een 'politieke' behandeling, die de auteur juist heeft willen aanvullen. Haar werk werd terecht bekroond door de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde met de Leon Elautprijs.

[Lode Wils]
